

SEMIOTICA ȘI TEXTUALITATEA FILOSOFICĂ

Viorel Guliciuc

SEMIOTICA ȘI TEXTUALITATEA FILOSOFICĂ

Viorel Guliciuc

Oricât ar părea de paradoxal, anumite observații și rezultate ale semioticii abductive vin – indirect –, "oblic" interpretate și valorificate, să sprijine un astfel de punct de vedere. Că este așa ne-o poate cel mai bine demonstra prezentarea modului în care avocatul revalorizării abducției în cercetarea semiotică contemporană, danezul Ivan Almeida, abordează problematica raporturilor dintre semiotică și textualitatea filosofică.

Relativ la remarca lui Voltaire privind filosofia lui Descartes, Almeida ne atrage atenția¹ că: *“în spatele acestui sarcasm se află o observație destul de corectă. În fapt, Descartes a inaugurat o manieră de a concepe filosofia nu atât ca o scrutare fundamentală a realului, cât ca o metodă de a sonda maniera în care realul devine inteligibil. La el, «ratio cognoscendi» trece înaintea lui «ratio essendi» al celor vechi. Dar abia și mai ales Kant va consacra primatul filosofic al lui «ratio cognoscendi». În două articole memorabile (1923a, 1923b)ⁱⁱ care precedau noțiunea peirceană a «instinctului» natural al adevărului, Kant elaborează o teorie a «nevoii de rațiune» sau a «creдинței raționale», care s-ar afla la*

baza oricărei posibilități de afirmare a sufletelor. După el, nici o cunoaștere nu este posibilă dacă ea nu corespunde așteptărilor care orientează gândirea, din interiorul său. La fel cum orientarea în spațiu (recunoașterea punctelor cardinale) nu este posibilă decât pe baza percepției noastre interne privind "stânga" sau "dreapta", așa și rațiunea are – ca să spunem așa – rațiuni pe care percepția nu le are. Acestea nu doar filtrează ceea ce poate fi agreat ca fiind în lume, ci, în același timp, permit dezvoltarea de «conjecturi» (Muthmaßungen) asupra a ceea ce, chiar dacă actualmente nedemonstrabil, este, în mod rațional, «previzibil», chiar în afara lumii obiective" [1: 40-41].

Revenind la filosofie, Almeida scrie: "*Îndrăznesc, atunci, să spun că filosofia este, într-o oarecare măsură, ficțională, căci ceea ce contează pentru ea e mai puțin ordinea existentelor decât trama conceptuală («ordinea rațiunilor») ce face existentele gândibile" [1:41].*

Or, o observație asemănătoare vine să facă, așa cum s-a văzut, și Guy Lardreau, în lucrarea sa dedicată tocmai raporturilor dintre ficțiunea filosofică și aceea specifică SF-ului [3: 20 sqq]. Caracterul ficțional sau mai exact cvasi-ficțional al filosofiei este intim legat de caracterul ei speculativ, în măsura în care acceptăm faptul că o speculație nu imaginează atât o lume posibilă, cât, tematizând puțința ei, o face real-virtuală.

"Acest accent pus pe tramă, continuă Ivan Almeida, a permis degajarea noțiunii, corelative, de «textualitate filosofică». M. Guérault a încercat să-i aplice lui Descartes însuși această schimbare de optică,

SEMIOTICA ȘI TEXTUALITATEA FILOSOFICĂ

Viorel Guliciuc

anticipând, astfel, în 1953, ceea ce se numește astăzi tratamentul semiotic al unui text de filosofie. Dar această răsturnare carteziană este, în fapt, aplicabilă, în mod retrospectiv, întregii filosofii, căci, dacă se poate postula pentru real o anumită construcție ontologică, planurile pe care le putem extrage de aici nu vor fi niciodată decât cele ale diverselor arhitecturi ale «gândirii lumii». Remarca lui Voltaire poate fi de aici generalizată: întreaga filosofie este de natură interpretativă, căci validitatea sa depinde mai puțin de adevărul referențial al enunțurilor sale, cât de puterea elucidantă a tramei sale" [1: 41].

Or, dacă este adevărat că, în filosofie, vizăm elucidarea tematizărilor privind *faptul-de-a-fi* (sau: *faptul-de-a-fi* ca *ființă-spusă*) și privind interacțiunea noastră comunicativă în ceea ce le privește, rezultă că *filosofia este, într-adevăr, o activitate semiotică supra-interpretativă, adică: elucidantă.*

Printre multele definiții ale filosofiei se numără și aceea conform căreia ea este, în fond, arta de a argumenta, ceea ce ar însemna că tramele argumentative sunt cele care-i dau până la urmă, specificitatea. E ceea ce (deși adevărat, dar nu și complet) și semioticianul danez vrea să scoată în evidență, atunci când, referindu-se la tramele specifice filosofiei, scrie: "*aceste trame pot fi numite argumentative, cu condiția ca să înțelegem prin aceasta mai curând parcursuri de inteliecție, decât o tehnică de demonstrație. Căci ele se servesc de mijloace de validare care, deși mereu raționale, nu sunt în mod necesar de natură demonstrativă. «Textualitatea filosofică» e chiar acest principiu arhitectonic care orientează*

figurile gândirii după o tramă care le face acceptabile. Noțiunea de textualitate reține nu numai ordonarea rașiunilor sau condițiilor de inteligibilitate, ci, în egală măsură, și, maniera în care această ordine afectează limbajul care o poartă" [1: 41]ⁱⁱⁱ.

Să ne amintim, însă, încă o dată, profunda observație a lui G. Liiceanu, care atrăgea atenția asupra faptului că *"pentru a filosofa, nu de alte cuvinte e nevoie, ci de alte idei"*^{iv}.

Semioticianul danez aici prezentat, pe de altă parte, consideră și el că: *"filosofia se construiește în limbaj natural. Din acest punct de vedere, un text filosofic funcționează pe baza a nu contează cărui discurs, cu doza necesară de «flou» proprie figurilor limbajului ordinar. Înțelegerea sa trece prin toate constrângerile de interpretare a limbajului. în consecință, ceea ce este tipic filosofic va fi determinat prin forma secundă după care aceste figuri sunt în mod riguros recategorizate și structurate în trame conceptuale" [1: 41-42].*

Adevărata filosofie, s-a spus, este, în fond, o "epică de idei". De aceea, denunțând nefericita inversare a raportului natural dintre text și discurs, constant prezentă în concepția lui Almeida – dar și în cele ale semioticienilor care explorează versantul structural al semiozei – precum și confundarea caracterului filosofic al unui anumit discurs (să spunem, de exemplu, unul religios), cu discursivitatea filosoficului însuși, să concedem totuși asupra justetei *de fond* a celor spuse de el mai sus.

SEMIOtica ȘI TEXTUALITATEA FILOSOFICĂ

Viorel Guliciuc

NOTE:

ⁱ *L'interprétation abductive et les règles du raisonnable. Sémiotique et philosophie*; în: *Documents de Travail et pre-publications*, nr.197-198-199/1990, seria A, Centro Internazionale di Semiotica e di Linguistica.

ⁱⁱ Fragmentele din Gândirea lui Kant, la care se referă autorul danez sunt următoarele:

1) "*în acest punct, survine dreptul de nevoie de rațiune (das Rechts des Bedürfnisses der Vernunft), ca principiu subiectiv, de a presupune și de a admite un lucru, chiar dacă el nu este autorizat să pretindă o cunoaștere în funcție de principii obiective și în consecință de a se orienta în gândire...*" (1923b: 137) (*op.cit.*, p. 40).

2) "*O pură credință rațională (Vernunftglaube) este deci panoul indicator sau compasul grație căruia gânditorul speculativ poate să se orienteze în timpul incursiunilor sale raționale în câmpul obiectelor suprasensibile, iar omul dotat cu rațiune comună dar (moralmente) sănătoasă, să-și traseze, în ceea ce îl privește, într-o intenție la fel de bine teoretică sau practică, un drum pe deplin conform întregului sfârșit al destinației sale: și este de asemenea această credință naturală cea care trebuie să fie dată ca fundament al oricărei revelații*" (1923b: 142) (*op.cit.* p. 43).

3) "*Inceputul conjectural al istoriei oamenilor (Munthmaßlicher Anfang der Menschengeschichte) este cealaltă lucrare citată de autorul danez, ca fiind o magistrală ilustrare a unui "exercițiu genial de abducție"* (*op.cit.*, p. 40).

ⁱⁱⁱ Ca o paranteză, se poate observa, în rândurile de mai sus, prezența tăcută a concepției lui Foucault privind discursivitatea ca "monument", din *Archeologie du savoir*. A se vedea, în acest sens, discuția pe care o poartă Dominique Maingueneau, în *Genèses du discours*, Pierre Mardaga Éditeur, Bruxelles, 1984, pp. 8 sqq.

^{iv} *Cearta cu Filosofia*, Humanitas, București, 1992, p. 50.